

В.В. Рибалка

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМОЮ ОСВІТИ ОСОБИСТІСНИХ, ДУХОВНИХ ЯКОСТЕЙ В УЧНІВСЬКІЙ МОЛОДІ ЯК ПСИХОПЕДАГОГІЧНА УМОВА УСПІШНОСТІ ЇЇ ОСОБИСТОГО, ПРОФЕСІЙНОГО ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО ЖИТТЯ

У статті наголошується на величезному значенні особистості та її якостей - таких як соціальність, творчість, гуманізм, самосвідомість, духовність, культурність, життєвість, розвиненість, індивідуальність, ціннісність, діяльність, здатність до глобального мислення, інноваційної діяльності, інформативність, професійність, інтелігентність - у житті людини та суспільства. Розглядаються відповідні погляди видатних філософів, психологів, педагогів та історичні дані щодо долі різних країн з по-різному розвинутим прошарком особистостей і громадянським суспільством. Сучасна дійсність потребує створення в межах системи освіти Школи честі та гідності учнів як майбутніх громадян країни, в якій би вказані якості поціновувалися, розвивалися і використовувалися належним чином як найголовніший ресурс суспільства.

Ключові слова: формування, система освіти, особистісні, духовні якості учнівської молоді, психопедагогічні умови, успішне особисте, професійне, громадянське життя.

Усвідомлення суспільством своєї залежності від існування в ньому яскравих особистостей, від їх конструктивної професійної діяльності, громадянської поведінки і приватної активності стає все більш очевидним і актуальним. Величезного значення надавали розвитку особистості та впливу особистісних властивостей громадян на долю суспільства, самої людини та її родини відомі вітчизняні філософи, психологи і педагоги - М.Я. Грот, В.М. Бехтерев, Л.С. Виготський, А.С. Макаренко, В.В. Зенківський, В.І. Вернадський, О.Ш. Кульчицький, С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв, В.О. Сухомлинський, Г.С. Костюк, К.К. Платонов, І.А. Зязюн та ін. [13].

Ще наприкінці XIX століття про це добре сказав відомий вітчизняний вчений професор М.Я. Грот (1852-1899 рр.), який народився у Гельсінгфорсі, вчився у Петербурзі, працював у Ніжині, Одесі, Москві, а знайшов свій вічний спокій у Кочетку під Харковом: "Очевидно, особистість людини не є тільки її тваринно-психічна індивідуальність, а сполучення цієї останньої зі світовим духовним началом, з божественною творчою силою, що створила світ, і в цій останній містяться корені всього нашого морального життя... Особистість є не тільки органічна індивідуальність, але і «надіндивідуальне», божественне, творче начало" в людині. "...Безпосереднє завдання кожної особистості є створити і підтримати, зберегти чи врятувати якомога більше інших життів, хоча б і з пожертвуванням свого власного одиничного життя... Любити, жаліти, пестити, зберігати і спасати від смерті все живе – ось загальна формула" особистості [13, с. 51, 52]. Зазначимо, що таке визнання місії особистості є найбільш повним, сутнісним, таким, що випередило її розуміння на десятиріччя, можливо, навіть на століття наперед, проте... не було враховане суспільством.

Про визначальну роль особистості у долі та благополуччі народів і сліпоту тодішніх можновладців у погляді на це питання наголошував справжній пророк XX століття академік В.М.Бехтерев (1857-1927 рр.). У своїй доповіді "Особистість та умови її розвитку і здоров'я" у Києві 4 вересня 1905 року, на відкритті II з'їзду психіатрів Росії, він фактично поставив діагноз царській Росії, коли сказав, що її нищівна поразка у війні з

© В.В. Рибалка, 2014

Японією, яка щойно закінчилася, пояснюється не зброєю, кількістю населення і розміром території країни, а відсталістю російського суспільства і слабкістю прошарку особистостей в Росії, порівняно з Японією. Він підкреслив, що "...перемагає той народ, котрий сильніший розвитком своїх особистостей. Народ же з нерозвинутих суспільних життям, з придушеними особистостями приречений на розпад і втрату своєї самостійності...". Після його доповіді з'їзд психіатрів був розігнаний поліцією... Проте історія розпаду Росії та СРСР у ХХ столітті яскраво підтверджує справедливність пророчих слів геніального вченого, котрі звучать як важливий соціально-психологічний закон і мають бути враховані сучасними політиками незалежної України...

Про значущість для людства цього закону свідчать існуючі у вітчизняній та зарубіжній науці теорії особистості, її визначення, в яких відображається її сутність, структура властивостей, розвиток, діяльність, практичний вплив на добробут, ефективність праці, здоров'я, на якість приватного і громадянського життя людини тощо. Значимо, що в США і Європі у ХХ і ХХІ століттях видано і видаються тисячі монографій і підручників з персонології, в яких описуються десятки і сотні теорій особистості, а знання про неї та її властивості вже стали надбанням національної культури, без чого вже неможливе саме існування суспільства. Останнє набуває ознак персоналізованого суспільства, в якому найбільш ефективно функціонують особистості. В Європі і США фактично зреалізований запропонований ще Гегелем у "Філософській пропедевтиці" у 1808-1811 рр. проект особистісної трансформації архаїчних форм соціальної організації населення німецьких земель у так зване громадянське суспільство. В наш час Євросоюз та інші передові країни світу успішно будують таке персоналізоване громадянське суспільство і закликають до цього інших, у тому числі й Україну. В такому суспільстві наявність в людині особистості, ступінь розвиненості в ній особистісних властивостей постає як чинник творчого, продуктивного, щасливого життя громадян країни.

У вітчизняній науці також існують цікаві теорії особистості, в яких можна виокремити передусім такі її ознаки, як багатоаспектність, плюралізм, взаємодоповнюваність, антиномічність, що притаманні діалектичному персонологічному мисленню філософів, психологів, педагогів. Таке персонологічне мислення, в цілому персонологічний інтелект, складається зі специфічних психологічних засобів, які допомагають оволодіти складністю, атрибутивною множиною, певним устроєм, суперечливістю феномену особистості, зрештою – оволодіти її величезними конструктивними ресурсами! Проте слід зазначити, що вітчизняні теорії і визначення особистості відомі лише вузькому науковому загалу і через певні причини фактично приховані від суспільства і не використовуються політиками, економістами, соціологами для зміцнення і процвітання держави.

Результати проведеного нами контентно-частотного аналізу наявних у 40 вітчизняних теоріях особистості її визначень подано в такій "сукупній контентно-атрибутивній формулі" розуміння цієї категорії, що утворюється структурною ієрархією низки головних атрибутивних понять, в яких відображаються її фундаментальні якості (у дужках наводиться число, що вказує на кількість вживань даного атрибута у 40 визначеннях особистості):

1.Соціальність (31) – 2.Творчість (21) – 3.Людяність (гуманізм) (20) – 4.Самосвідомість, тобто "Я" (18) – 5.Духовність (18) – 6.Культурність (16) – 7.Життєвість (вітальність) (16) – 8.Індивідуальність (13) – 9.Цінність (честь і гідність) (13) – 10.Розвиненість (11) – 11.Діяльність (як людська форма активності) (10) – 12.Відносність (ставленнєвість) (9) – 13.Суб'єктність (8) – 14.Формальність (8) – 15.Вершинність (7) – 16.Здатність до оволодіння, засвоєння світу (7) – 17.Свідомість (7) – 18.Історичність (6) – 19.Організованість (6) – 20.Психологічність (6) – 21.Унікальність (5) – 22.Об'єктність (5) - 23.Якісність (5) – 24.Наявність специфічних

властивостей (4) – 25.Вчинковість (4) – 26.Динамічність (4) – 27.Колективність (4) – 28.Світоглядність (наявність наукових поглядів, принципів, життєвих переконань) (4) – 29.Системність (4) – 30.Відповідальність (3) – 31.Внутрішній характер (3) – 32.Ідеальність (3) – 33.Матеріальність (3) – 34.Здатність бути носієм властивостей (3) – 35.Комунікативність (3) – 36.Сукупність властивостей (3) -...

Взагалі, у повній формулі особистості містяться сотні і тисячі атрибутів, які, так би мовити, виходять за межі існуючих визначень і розширюються через зміст теорій. А це свідчить передусім про складність особистості, про те, що вона проникає своїми позитивними властивостями в усі сторони життя громадянина і суспільства і визначає її високу якість. Ця контентно-атрибутивна формула, так само як і різні варіанти структур особистості, класифікації її якостей, може бути покладена як мета в основу так званих особистісно орієнтованих систем навчання, виховання, в цілому – “соціалізації” молоді.

Проте особистість є внутрішньо суперечливим утворенням, властивості якого діалектично, антиномічно пов'язані між собою. Про це свідчить та обставина, що вже у визначеннях особистості її властивості пов'язуються самими авторами теорій в антиномічні пари та їх іноді складні ланцюги. Тому нами запропонована так звана антиномічна формула особистості. Для цього треба повернутися до контентно-атрибутивної її формули і подати її якості в антиномічному вигляді. При цьому перші члени антиномій ми будемо обирати в порядку, який послідовно відповідає їх місцю у контентно-атрибутивній формулі, а наступні члени – як із самої формули, так і з усього масиву атрибутів особистості, що наведений у відповідних теоріях особистості. Проведений аналіз і синтез дають можливість подати наступну попарну й сумативну (див. у кінці кожної пари знак +) антиномічну формулу особистості:

1. Соціальність (31) – Індивідуальність (13) +
2. Творчість (21) – Заданість (1) +
3. Людяність (20) – Тваринність (1) +
4. Самосвідомість (18) – Свідомість (7) +
- 4б. Духовність (18) – Матеріальність (3) +
- 5а. Культурність (16) – Природність (2) +
- 5б. Життєвість (16) – Формальність (8) +
- 6б. Цінність (13) – Індиферентність (1) +
7. Розвиненість (11) – Природженість (2) +
8. Діяльність (10) – Вчинковість (4) +
9. Відносність (ставленнєвість) (9) – Абсолютність (1) +
10. Суб'єктність (8) – Об'єктність (5) + ...

До цієї антиномічної формули можна “ланцюгово” додати ще й ті парні антиномії, які притаманні конкретним визначенням особистості. Значення такої антиномічної (точніше – атрибутивно-антиномічної) формули полягає в тім, що особистість одразу ж, вже на рівні первісного визначення, характеризується як така, що містить у собі суперечливі властивості як детермінанти розвитку і саморозвитку людини. Особистість “за визначенням” насичена проблемами різних видів, які при конкретному розгляді можуть виступати конструктивними чи неконструктивними, розвивальними чи гальмівними, врівноваженими чи конфронтаційними тощо. Теоретичне й практичне значення антиномічної формули особистості очевидне. Додамо лише, що рангові (частотні) характеристики членів антиномій теж треба враховувати, адже ті члени, що мають в парі вище число (частоту вживання), постають як провідні й підпорядковують собі інших членів антиномій.

Наведене вище потребує подальшого і глибшого вивчення особливостей персоніологічного мислення, інтелекту філософа, психолога, педагога і соціолога - і при формулюванні визначень особистості, і при їх використанні у подальшому дослідженні як

певного “особистісно орієнтованого” плану такого дослідження, а також – у практичній роботі із конкретною особистістю - з її підсилення, піднесення, кращого втілення її ресурсів у вдосконалення життя в різних його проявах. До речі, розглянута атрибутивність та антиномічність особистості вже використовуються в деяких психодіагностичних методиках при її вивченні, наприклад в особистісному опитувальнику Г. Айзенка (антиномічні шкали “екстраверсія – інтроверсія”, “емоційна стабільність – нейротизм”) [3], в семантичному диференціалі (який передбачає оцінку прояву полярних властивостей особистості) тощо.

Можна припустити, повторимо це ще раз, що в антиномічному розумінні особистості зафіксовані розвивальні теоретичні суперечності, в яких узагальнені практичні проблеми особистості, котрі доцільно розв'язувати засобами практичної психології. В антиноміях особистості потенційно представлена єдність теорії та практики в роботі працівників соціально-психологічних служб. Більш того, деякі антиномії ще недостатньо засвоєні або зовсім не засвоєні практичними психологами, що звучує перелік розв'язуваних ними проблем конкретної особистості. Дійсно, у цей перелік начебто “просяться” такі антиномії, що доповнюють наведену вище антиномічну формулу, як: психічно-тваринна індивідуальність; божественно-індивідуальна творча сила; збереження-рятування життя на основі самопожертвування; якомога повний всебічний розвиток своїх духовних сил - духовний занепад їх; багатство обдарованості – бідність бездарності; ідеальна – реальна особистість; становище у суспільстві - автономність індивідуального буття; всебічність (краще - різнобічність) - однобічність розвитку особистості; найвищий рівень духовного освоєння зовнішнього і внутрішнього світу, їх закритість і відкритість самому собі, наближення *до* і віддалення *від* найсуттєвішого у собі тощо.

Нескладно помітити, що при всій якісній антиномічності властивостей особистості в даній її формулі вони, ці властивості, зіставляються між собою переважно як тією чи іншою мірою позитивні (!), тобто як видатні і гарні властивості, як більш гарні і посередньо гарні, як гарні і звичайні корисні, а не як суто позитивні і негативні властивості. Тобто сама антиномічна суперечність особистості виступає внутрішньою детермінантою її позитивного розвитку, зокрема від доброго до кращого. При цьому перший член такої антиномії начебто “тягне” за собою другу антиномію і через це сам збагачується.

Сучасне суспільство і освіта, як його найголовніший конститууючо-розвивальний інститут, у своєму демократичному розвитку в умовах правової, соціально орієнтованої держави має краще усвідомлювати цінність особистості громадянина, педагога і, головне, учня як свого найбільшого багатства. У людському суспільстві має поступово складатися ієрархія цінностей, на вершині якої стоять не **засоби** існування людини, тобто гроші, речі, влада, а **мета**, тобто людина, особистість як найвища цінність. При цьому треба виходити з того, як у всі часи підносили цінність людини видатні діячі культури, науки та мистецтва, завдяки яким власне й існує та прогресує сучасна цивілізація.

Як свідчать історичні дані, визнання цінності особистісного потенціалу людини завжди було притаманне видатним митцям, творцям, майстрам культури, зокрема духовним, інтелектуальним, науковим лідерам людства. Це стосується передусім видатних письменників, учених, інженерів, винахідників XIX і XX сторіч – О.С. Пушкіна, М.В. Гоголя, Ф.М. Достоевського, Ч. Дарвіна, Т.Г. Шевченка, І.М. Сеченова, Лесі Українки, І.Я. Франка, Ф.У. Тейлора, А. Ейнштейна, Н. Бора, К.Е. Цюлковського, В.І. Вернадського, П.Т. де Шардена, А. Печей, Г.С. Альтшуллера та багатьох інших. У власних наукових, філософських, мемуарних працях ці мислителі незаперечно віддавали належне, висловлювали вдячність власному творчому, особистісному, психологічному потенціалу як найвищому багатству, завдяки якому були зроблені величезні нау-

кові відкриття і здійснені фундаментальні науково-технічні проекти. Саме ці та інші діячі сприймалися сучасниками і будуть сприйматися наступними поколіннями як люди честі та гідності. Вони утворюють найцінніший прошарок суспільства, виступаючи чинниками його прогресивного розвитку.

У цьому плані можна згадати про видану ще 1928 року роботу К.Е.Ціолковського “Керівники людства”, в якій автором теорії космонавтики були окреслені... риси творчо мислячих особистостей, названих ним “двигунами прогресу”, що ведуть цивілізацію до щастя, радості і пізнання. Таких людей він вважав “найбільш дорогоцінними” для людства, оскільки від них залежить доля цивілізації.

А видатний український вчений В.І.Вернадський навіть створив учення про ноосферу, тобто сферу розуму планети Земля, за яким передбачається поява нової геологічної епохи – психозойської ери, або ери Розуму. Таким чином психіка людини, людська особистість як найцініше творіння природи, всесвіту була піднесена ним на найвищу, понадземну, ноосферну висоту. Отже, наука, услід за релігією й мистецтвом, піднесла ученням В.І.Вернадського людину, особистість на вершину, гідну її справжньої цивілізаційної цінності.

Спільним для наведених прикладів (а їх число можна примножити) є той факт, що необхідною умовою творчої праці видатних творців людства визнається притаманний останнім своєрідний феномен рефлексії власної психіки як найвищої цінності, вміння нагромаджувати, зберігати й ефективно актуалізувати цю цінність на основі високої психологічної культури. Отже, рівень розвитку психологічної культури особистості як складника загальної культури людини визначає ступінь оволодіння нею власної психіки, що має, за влучним виразом С.Д. Максименка, форму особистості як умовою досягнення високих творчих результатів у своїй діяльності [13].

Людські, психологічні, особистісні якості набувають у наш час ще більшої цінності, вони ще виразніше постають як провідні відносно інших, по суті, похідних від них якостей, таких як матеріальні, економічні, естетичні тощо. Підкреслюючи цей аксіологічний аспект психологічного розвитку особистості, видатний психолог ХХ століття Л.С.Виготський у своїй культурно-історичній теорії говорив саме про “вищі психологічні функції” як результат і чинник філогенезу й онтогенезу людини, а появу особистості пов’язував передусім з оволодінням людиною своєю психікою через самосвідомість. Отже самосвідомість, рефлексія є головними засобами використання особистісних якостей людини як людського і суспільного ресурсу!

Підкреслимо, що саме на вищі психічні якості своїх найкращих представників може врешті-решт розраховувати людство у розв’язанні різноманітних гострих конфліктів та драматичних проблем (військових, економічних, соціальних, медичних, екологічних тощо). На цю обставину, начебто перегукуючись із Л.С. Виготським, вказав у 70-ті роки минулого століття у своїй відомій книзі “Людські якості” член Римського клубу Ауреліо Печчеї. Він наголошував, що “при всій тій важливій ролі, яку відіграють у житті сучасного суспільства питання його соціальної організації, його інститути, законодавство і договори, при всій могутності створеної людиною техніки, не вони в кінцевому рахунку визначають долю людства... Проблема у підсумку зводиться до людських якостей і шляхів їх удосконалення. Бо лише через розвиток людських якостей і людських здібностей можна досягти зміни усєї орієнтованої на матеріальні цінності цивілізації і використати увесь її величезний потенціал для благих цілей” [6, с. 14].

А. Печчеї неодноразово підкреслює цю думку: “...єдиний шлях до порятунку лежить через те, що я називаю людською революцією - через новий гуманізм, що веде до розвитку вищих людських якостей...” [6, с. 209-210].

Власне, на утвердження вищих людських, особистісних якостей як безумовних цінностей людства спрямовані пошуки таких діячів вітчизняної і зарубіжної гуманістичної філософії, педагогіки і психології, як А. Маслоу, К. Роджерс, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський, Ю. Козелецький, Г.С. Костюк, І.А. Зязюн, С.Д. Максименко, В.О. Моляко, Н.Г. Ничкало, Г.О. Балл, І.Д. Бех, В.Г. Кремень та багато інших.

Проте найбільш прагматична частина людства, її політична, економічна, фінансова, технологічна еліта ще недостатньо усвідомлює важливість цінності особистості та належного ставлення до неї як до головного джерела свого розвою і процвітання. На жаль, треба констатувати недостатню увагу до цієї проблеми й методологічну та методичну готовність до її розв'язання і з боку освіти.

У цій ситуації сучасна школа, що готує молодь до життя в умовах ринкової економіки і правової демократії, постає перед принциповим вибором: чому віддати перевагу у сповідуваній нею філософії освіти, якщо обирати серед крайніх варіантів дихотомії розуміння людини як мети або засобу, що було запропоновано ще І.Кантом? Чи дитині, юній людині як **мети**, тобто особистості як суб'єкту своєї долі, як пріоритетній вищій цінності, чи молоді як **засобу** поповнення “людського капіталу”, підпорядкованого досягненню інших прагматичних цілей, тобто засобу досягнення наявних політичних, ідеологічних, економічних, фінансових, суспільних проблем?

Зазначимо, що такої проблеми не існує для церкви, в якій людина постає як найвища божественна цінність, як образ Божий. У цьому плані з церквою солідарне класичне мистецтво, в центрі якого знаходиться людина з її пошуками і проблемами, котра ніколи не втрачає своєї цінності для митців та їх численних прихильників. Можна впевнено сказати, що утвердження цінності людини, її честі та гідності є одним із найголовніших завдань церкви і мистецтва. Не дивно, що ці два інститути суспільства у своїй історії та й у сучасному своєму служінні людству буквально пронизують одне одного. Так, християнську церкву, зокрема католицьку і православну, неможливо уявити без образотворчого, музичного, театрального, архітектурного, монументального мистецтва. А різні види мистецтва містять у собі естетичний образ духовних особистостей, екзистенційних проблем людини, які значно раніше поставлені у Біблії та релігійних творах святих отців церкви.

Якщо ж говорити про науку, то її спрямованість на людину одночасно як на мету, так і на засіб свідчить про неоднозначність її прагнення до піднесення цінності, честі і гідності особистості. Найбільше це прагнення виявляється у гуманітарних науках, меншою мірою - у природничих та технічних науках.

Наведені у статті дані свідчать про те, що сучасна школа у своєму виборі між людиною-метою і людиною-засобом має віддати перевагу першому. Чи може вона відверто заявити, що ставиться до дитини не як до мети, а як до засобу? Засобу чого, для чого, для кого? Можемо відповісти, що ні, бо це було б дискредитацією школи і вона дійсно дискредитує себе, коли реально ставиться до дитини і до вчителя як до засобу.

Видатні гуманістичні психологи і педагоги стоять на боці тих шкіл, на фронтоні яких, на зразок деяких американських шкіл, може бути накреслене звернуте до її педагогів, учнів і батьків гасло: “Ти – цінність!”. Хоча в українській педагогіці існує ще більш вартій уваги мудрий заклик В.О.Сухомлинського: “Людина – найвища цінність!” [13]. У контексті висловлених міркувань може бути запропонована ще одна максима сучасної школи – “Честь і гідність особистості – понад усе!”. Дотримання цієї максими може поступово перетворити її на Школу честі та гідності особистості! [14]. Про це варто говорити в дні, коли в Україні встановлене свято гідності і свободи на знак революції гідності 2013-2014 рр.

Що притаманне такій школі? Спробуємо окреслити наше психологічне бачення школи честі та гідності особистості. Їй мають бути властиві особливі мета, завдання, принципи, концепція навчання і виховання, аксіопедагогічні та аксіопсихологічні методи. Торкнемося тільки окремих принципових установок діяльності зазначеної Школи честі та гідності.

Її метою є виховання висококультурної, чесною і достойною особистості громадянина демократичної, правової, людино-центрованої та соціально орієнтованої країни, котра готова включитися у культурний, духовний, етичний, естетичний, інтелектуальний, соціальний, психологічний, політичний, економічний, науково-технічний прогрес людства і власного народу.

Школа честі і гідності особистості ставить перед собою такі основні психологопедагогічні завдання:

- організація виховання і самовиховання в учнів якостей чесною і достойною особистості як суб'єкта пізнання, творчості, інновації, продуктивної трудовою діяльності, професійної і громадянської поведінки, спрямованою на утвердження честі і гідності оточуючих людей, на засвоєння і збагачення духовних цінностей Добра, Краси, Істини, Віри, Надії, Любові, на повазі до національних і загальнолюдських цінностей;

- постановка навчання і самонавчання учнів на засадах природо- та культуровідповідності, що забезпечує гармонійне входження молоді у природне середовище та людську культуру й набуття установок, знань, умінь, навичок і почуттів морально, естетично та науково виваженого використання, збереження і примноження природних і культурних цінностей, в центрі яких стоїть людина як найвища цінність, особистість честі та гідності;

- формування в учнів морального, естетичного та наукового ставлення до своєї ролі в еволюційному, історичному, соціальному та генеалогічному процесі, що передбачає поважливе ставлення до минулого, теперішнього і майбутнього, до руху неперервної низки людських поколінь, з яких складається народ і в яких належне місце посідає власна родина, що є генетичною основою гідності та честі кожної особистості;

- створення такого суспільно-освітнього середовища, в якому юна особистість мала б можливість для повноцінної самоактуалізації свого особистісного, пізнавального, творчого, інноваційного, продуктивного, духовного, громадянського, професійного, в цілому - культурного потенціалу людини честі та гідності - через добродійні дії та вчинки, художні твори і наукові проекти, навчальну та продуктивну працю тощо.

Вся навчально-виховна та інноваційна діяльність педагогів і учнів Школи честі та гідності базується на певних вихідних принципових положеннях:

- у центрі уваги педагогів і учнів має стояти людина честі та гідності як творець цінностей людської культури і серед них - особистості як найвищою цінності, з її обдарованістю і талантами;

- в школі має панувати повага і самоповага до почуття честі і гідності кожного учня і кожного педагога, кожної родини і всієї школи;

- в основу взаємин між усіма учнями і педагогами має бути покладений кодекс честі і гідності, в якому ці феномени особистості були б представлені всіма своїми атрибутами та умовами їх розвитку, збереження, утвердження і використання в умовах школи і родини;

- із навчально-виховного, пізнавального, творчого та громадянсько-професійного вчинково-діяльнісного процесу рішучо вилучаються будь-які форми приниження честі і гідності (аксіопаду, аксіодепресії, аксіоциду) особистості, навпаки – створюються всіма можливими методами педагогами і самими учнями умови піднесення цінності, честі і гідності особистості (аксіосходу та аксіолерації) і здійснюються аксіопсихопрофілактич-

ні заходи щодо уникнення і самоподолання негативних станів аксіокульмінації - амбіційності, гордовитості, понадлюдськості, "зіркової хвороби", культу особи;

- утверджується аксіопсихологічна рівність, паритетність честі і гідності особистостей всіх учнів і педагогів, дітей і батьків;

- особлива увага приділяється створенню найкращих умов навчання і виховання, самонавчання і самовиховання - через піднесення особистості учнів до рівня аксіосходження та аксіолерації;

- діти і дорослі вчаться захищати честь і гідність оточуючих людей і свою власну честь та гідність;

- виховується почуття аксіопсихологічної толерантності, терпимості щодо заслужених видатними людьми проявів честі та гідності;

- учні і педагоги вчаться уникати зайвої диференціації і віддавати перевагу інтеграції людей з різним, але заслуженим аксіопсихологічним статусом, проявом високої честі та гідності;

- віддавати перевагу якісній позитивній оцінці особистісного росту, обдарованості і таланту кожної людини, що підносить честь і гідність учня, перед кількісною оцінкою, яка може принизити дитину, загальмувати її розвиток і тому може застосовуватись у виняткових випадках і якомога м'якше;

- учні і вчителі формують і дотримуються власного, узгодженого з іншими, індивідуалізованого кодексу честі і гідності, вивчають основи етики, естетики, теоретики, праксеології та втілюють їх у моральній, художній та науково-технічній творчості;

- у школі функціонує соціально-психологічна та індивідуально-психологічна служба, яка будує свою роботу на засадах розвитку психологічної культури всіх учасників навчально-виховного процесу, в центрі якої постають питання формування, утвердження, збереження і захисту цінності і самоцінності, честі і гідності учнів, педагогів, батьків;

- функціонує цілісна психолого-педагогічна система всебічного піднесення цінності особистості, її честі та гідності із застосуванням моральних, естетичних, науково-технічних, трудових, патріотичних, інтелектуальних, етнокультурних, полікультурних, сімейних, фізичних чинників;

- налагоджується гідне і достойне спілкування між усіма членами учнівського і педагогічного колективів у його рівноправних, толерантних, інтерактивних, громадянських, демократичних видах, таких як діалог, дебати, співробітництво, тренінг тощо, при цьому мінімізуються ті форми спілкування, які можуть провокувати конфлікти, війни гідностей - дискусії, суперечки тощо [14].

Може виникнути запитання, а чи не забагато честі і гідності в описуваній школі? На наш погляд, честі і гідності, якщо вона знаходиться у межах аксіонорми і лише епізодично сягає діапазонів аксіосходження та аксіолерації, не може бути забагато. Тим більше, що існує реальне життя з його спонтанним виром приниження і піднесення цінності, честі та гідності особистості. У цьому реальному житті, яке ніколи не вдасться повністю контролювати і обмежувати як вільне і незалежне від всякого примусу і не-свободи, завжди будуть піки і спонтанні рухи приниження-врівноваження-піднесення. Аксіопсихологічній готовності до безпечної зустрічі з цими піками і рухами має також вчити Школа честі та гідності особистості.

Зазначені принципи положення побудови Школи честі та гідності мають бути інтегровані в систему інших методологічних принципів і підходів сучасної психології і педагогіки, таких як гуманістичний, особистісно орієнтований, аксіологічний, інтегративний, синергетичний тощо. А це, звісно, передбачає проведення спеціальної методологічної і дидактичної роботи з їх узгодження, взаємної адаптації одне до одного тощо.

Важливим є формування у педагогів професійної, психологічної, аксіопсихологічної культури, в центрі якої має стояти особистість честі і гідності - як найвища цінність.

Такій школі буде в нагоді наявний вітчизняний і зарубіжний досвід, наведений у педагогічних системах А.С. Макаренка, Я. Корчака, В.О. Сухомлинського, Ш.О. Амонашвілі, В.Ф. Шаталова, Є.М. Ільїна, І.А. Зязюна та багатьох сучасних педагогів-новаторів шкіл нового типу, а також – досвід впровадження аксіопсихологічних тенденцій у найкращих на даний момент освітніх системах зарубіжних країн, наприклад Фінляндії, Швеції тощо. Адже набуття такого досвіду – не проста річ.

У цьому зв'язку, К.О. Альбуханова-Славська ставить слушне запитання, а наскільки доцільно суспільство використовує особистість, якими критеріями керується при цьому? На жаль, відповідає вона, “жодне суспільство не орієнтується на індивідуально-психологічні особливості людей, не формує ідеальну з точки зору психологічних критеріїв особистість”. Воно лише її спрямовує, обробляє, використовує так, як йому потрібно для свого збереження. Тому людина об'єктивно нещаслива, але суб'єктивно задоволена доти, поки не усвідомить своє справжнє становище. Сучасне суспільство уніфікує, типізує, нівелює людей – залежно від того, наскільки вони прислужують його функціонуванню або стабілізації, збереженню статус-кво. Суперечності між суспільством і особистістю, “коли соціальна, економічна оцінка функцій суспільства і людини завжди братиме верх над психологічною”... призводять до втрати сенсу життя значної кількості людей, підводять деяких з них “до тієї межі, за якою настає не психічна патологія, а починається її психічна особистісна смерть” [1, с. 294-295]. Щоб цього не сталося, необхідно, щоб завжди враховувався реальний взаємозв'язок між соціальними, психологічними та індивідуальними “пружинами, механізмами буття людини”, що складають загальну життєву мотивацію людини і “приводять її у дію”.

А це потребує передусім формулювання принципово нових, аксіопсихологічних поглядів на особистість як на найвище багатство людини і суспільства. Це багатство має реально переважати у свідомості людей усі інші багатства і оцінюватися щонайменше за декількома специфічними критеріями: формально-змістовно-психологічним, генетико-розвивальним, діяльнісно-поведінковим, науково-інноваційним тощо.

Отже, особистість як найвища цінність в усвідомленні та переживанні кожної людини має бути пріоритетною серед інших цінностей, бо є основою формування сенсу її життя, прогнозування, планування і досягнення визначних результатів її життєдіяльності, створення нових духовних і матеріальних цінностей та неперервного й безмежного самовдосконалення себе як первісної і визначальної цінності, здійснення свого і суспільного благополуччя і щастя.

Підкреслимо ще раз, що саме особистість має бути оцінена усіма людьми як головний закономірний (а не випадковий) чинник досягнення успіху в ігровій та навчальній діяльності, у професійному та життєвому самовизначенні, у творчій праці та громадянській діяльності, у кар'єрі та хобі, на всіх етапах життя та в усіх її колізіях, як головний фактор здійснення життєвої долі людини.

Тому кожна особистість повинна краще розуміти свої величезні можливості і прикрі обмеження, свідомо використовувати переваги і компенсувати недоліки, формувати нові, адекватні вимогам життя здібності, покращуючи старі, переходячи з рівня здібних й обдарованих до рівня талановитих і геніальних у продуктивному виконанні обраних видів діяльності.

Сучасність і майбуття ставить нові запитання у вирішенні зазначеної проблеми. Тому Президент Національної академії педагогічних наук України, академік, доктор філософських наук, професор В.Г.Кремень у своїй книзі “Філософія людиноцентризму в освітньому просторі” слушно зазначає, що в сучасних умовах особливо нагальним є

формування освітою в учнівській молоді таких особистісних властивостей, як *глобальність мислення, інформативність, освіченість, творчість, інноваційність, професійність, духовність, інтелігентність* тощо [9].

Так, специфічні ознаки особистості професіонала як суб'єкта кар'єри виявляються в тому, що вона формується і актуалізується в ефективній праці, у високоякісній і продуктивній професійній діяльності, яка висуває до працівника специфічні вимоги з боку її мотивації, предмета, цілепокладання, результату й емоційно-почуттєвої сфери. Головними ж серед них є вимоги з боку результату професійної діяльності, який постає системоутвірним фактором побудови професійної діяльності та її суб'єкта (П.К. Анохін [4]).

Тут треба виокремити три аспекти. За одним з них важливою є професійна специфіка цього продукту. Адже предмети і продукти діяльності педагога, вченого, режисера театру, інженера-конструктора чи підприємця принципово відрізняються один від одного. Другий аспект полягає в тому, що за значенням поняття професіоналізму, як правило, стоять оптимальність процесу і висока якість продукту професійної діяльності особистості. Ще один аспект професіоналізму полягає в тому, що професійна діяльність передбачає високі стандарти творчості, інноваційності і продуктивності праці в усіх професіях. Саме на цьому наголошують у своїх працях польські професори Новацький і Шльосек, з чим не можна не погодитись. Саме ці аспекти професіоналізму мають бути глибше досліджені психологами і педагогами.

Треба враховувати також ту обставину, що особистісні властивості формуються у взаємозв'язку з іншими властивостями людини, про що добре сказав відомий український психолог професор О.М. Ткаченко. Він виділяв три рівні психічної регуляції людської діяльності – організменний, індивідний і власне особистісний, які в особистості діють одночасно і у тісному взаємозв'язку між собою, але мають принципову відмінність одне від одного. На організменному рівні відбувається психічна регуляція життєдіяльності, задоволення органічних потреб людини за допомогою інстинктів, рефлексів, навичок людини. На індивідному рівні відбувається психічна регуляція цілеспрямованого засвоєння і репродуктивного використання людиною необхідних культурних цінностей. А на власне особистісному рівні регуляції здійснюється творення і вживання людиною нових культурних цінностей.

В українській філософії, психології і педагогіці поступово окреслюється комплекс особистісних аспектів професіоналізму, якщо взяти до уваги фундаментальні праці наукових шкіл академіків В.О. Моляка по проблемі творчості, В.Г. Кременя по проблемі інновації і В.М. Мадзігона – по проблемі продуктивної педагогіки. Те ж саме можна сказати і про дослідження співробітниками відділу педагогічної психології і психології праці ІООД НАПН України (завідувач відділу - доктор психологічних наук професор Е.О. Помиткін) проблем розвитку духовної культури педагогічних працівників та психології і педагогіки праці особистості [11; 12].

Ці дослідження виступають в єдиному психопедагогічному комплексі, який багато років розробляється колективом педагогів і психологів ІООД НАПН України під керівництвом академіків І.А. Зязюна і Н.Г. Ничкало, в центрі якого стоїть проблема педагогічної майстерності особистості професійного вчителя [6; 7]. Дослідження останньої має бути продовжене саме як інноваційної проблеми, від розв'язання якої без перебільшення залежить доля української держави.

Для кращої реалізації зазначених ідей було б доцільно розробити комплексну державну програму “Особистість ХХІ століття” або “Особистість професіонала” (“Особистість менеджера” тощо) з першочерговою увагою до психолого-педагогічних аспектів даної програми. Значний ефект мало б запровадження в навчальний процес вищих

державних навчальних закладів обов'язкового спецкурсу “Психопедагогіка розвитку особистості професіонала”.

Якщо звернути увагу на розглянуту вище першу атрибутивну ознаку особистості – її соціальність, то мова має йти також про формування якісного суспільства, в якому тільки і може ефективно існувати, розвиватися і самоактуалізовуватись особистість, точніше – соборна особистість як сукупність особистостей різних видів і профілів, професій, громадських ролей, генерацій тощо. Конкретно в сучасних умовах доречно говорити саме про вищезгадуване громадянське суспільство, на підтримку розвитку якого в Україні спрямовані, зокрема, зусилля Євросоюзу. В цьому контексті українським політикам треба поступово виходити на новий рівень розвитку і самоактуалізації української особистості і громадянського суспільства!

Просування роботи у цьому напрямі може ставити нові завдання – про це наголошував у своїй теорії особистості академік І.А. Зязюн, коли говорив про розвиток у сприятливих умовах гіперособистості – як вищого начала у структурі особистості, що є результатом поглиблення міжособистісних відносин особи та її трансценденції в іншій особі [13]. Відповідно до цього, І.А. Зязюн вважав, що за так званим “трансперсональним модусом” здійснюється подолання індивідуалізму, егоїзму, перебудова особою своїх ціннісних уявлень і, внаслідок цього, – творення гіперособистості. Тут, на думку вченого, є переклик із французьким персоналізмом, де людське спілкування – це “близькість близького”, здатність “ставати на місце іншого”, “замінювати його”. Близьким до змісту поняття соборної особистості є розуміння І.А. Зязюном особистості інтелігента як представника духовної еліти суспільства. Така особистість визначається, зокрема, тим, що відшуковує нові моральні ідеали, шляхи відтворення великого і досконалого суспільства, нові, більш розвинені, достойні засоби єднання людей на основі високих цілей [13].

Проте реальна дійсність, деякі ЗМІ, поп-мистецтво, технократичні галузі науки значною мірою усуваються на задній план особистісного соборування суспільства і дивним чином захоплюються негативними чинниками деперсоналізації людини і дезінтеграції суспільства. Ми бачимо це на прикладі корупції, протистояння певних політичних, економічних, фінансових, бізнесових еліт, амбіцизації і гоноризації окремих представників влади, олігархату, менеджменту тощо. В основі цього роз'єднання суспільства лежать їх протилежні корпоративні, егоїстичні інтереси, непомірна жадібність, нечесність, безвідповідальність, несправедливість, безкультур'я, самовпевненість, недалекоглядність тощо, тобто ті риси, які руйнують соборну Україну, роблять її слабкою, такою, що розвивається надто повільно, а подекуди і деградує – згадаймо лише про злидні і бідність мільйонів людей, про тисячі безпритульних дітей і дорослих, про кримінальну ситуацію у суспільстві, про аморальний імідж деяких засобів масової інформації, про спроби розколу українського суспільства тощо. Непереборною і вічною виявилась “княжа міжусобиця”, що вже тисячоліття роз'їдає Русь...

Розвиток і самоактуалізація культуротворчого, духовного потенціалу соборної особистості ускладнюється ще й тому, що, незважаючи на намагання особистісно орієнтованої системи освіти України випускати покоління за поколінням учнівської молоді на рівні особистості, вона потрапляє у суспільство, де панує дикунська ринкова (краще сказати, базарна), економічна (грошова) “особистість”, точніше, - форма психіки, що діє на рівні організму та індивіда (за О.М. Ткаченком), з притаманними їм ознаками аморальності, паразитизму, обкрадання ближніх, безвідповідальності тощо. Взаємодія між носіями цих видів психіки в масштабі всієї України поки що не на користь духовної особистості, тим більше – слабких осередків соборної особистості в окремих сферах суспільного життя.

Отже, поняття соборної особистості як основи досконалого і дієвого, гуманного і творчого суспільства, що забезпечує культурний прогрес людства, є надзвичайно актуальним при розгляді сучасних соціальних процесів і тенденцій. Тому виникає потреба пошуку шляхів зміцнення творчої, суспільствоформувальної місії національної соборної особистості. Особливістю української соборної особистості можна вважати ту обставину, що вона утворювалася і стійко функціонувала лише за наявності маргінальних загроз, небезпечних суперечок, драматичних криз, коли треба було найширшим гуртом вирішувати нагальні конфлікти, тоді як всі інші звичайні проблеми українці навчилися вирішувати уособлено, автономно або за допомогою мінімальних об'єднань – сім'ї, родини, сусідства, вуличної толоки, сільської громади тощо. Через це саме у гострі історичні часи з необхідністю формувалися давньоруські народні віча, православні собори, Запорізька Січ, чорні козацькі, військові ради, майдани тощо.

Проте недостатній досвід державотворення, численні поразки у спробах відстоювання та захисту держави, тривалий колоніальний статус існування нації у складі інших держав – все це призвело до того, що для української соборної особистості стали властиві такі риси, як недостатня організованість, тимчасовість, мінливість, нестійкість, переривчатість у часі та діях, мала продуктивність, зовнішня залежність, консерватизм, комплекс меншовартості, що сполучається із гіперамбіційністю її членів (комплекс трьох гетьманів) і пов'язаними з цим саморуйнівними тенденціями.

Все це закріпилося у національному менталітеті, який виступає більш стійким фактором особистісної поведінки українських можновладців, ніж соціально-рольові, конституціонально-політичні, науково-технічні інновації останніх десятиліть. Так, відомий політолог і соціопсихолог В.М. Бебик наводить цікаві в цьому плані спостереження під час перебування в Україні у XVII столітті французького інженера Г. Боплана. Останній виділяв у характері тогочасних українців такі амбівалентні риси, як, з одного боку, дотепність, кмітливість, винахідливість, щедрість, невибагливість, любов до свободи, а з іншого – віроломність, зрадливість, підступність, ненадійність тощо. Історія України і сучасне політичне життя свідчить про дивовижну сталість цих рис українського менталітету і про необхідність і можливість їх подолання й удосконалення.

Зазначені якості притаманні і сучасним українським політикам, можновладцям. Кидається в очі і недостатня фахова готовність до виконання державних функцій деяких чиновників країни. Організація людей різних вікових, національних, професійних, культурних, гендерних груп, управління найскладнішими суспільними процесами, часто в умовах кризи, потребує оволодіння професією керівника на найвищому рівні майстерності, мистецтва, культури (спеціалісти маркетингу називають менеджмент професією професій). Саме з орієнтацією на цей вищий рівень готовності до виконання владних обов'язків має відбуватися ретельний відбір кандидатів на найвідповідальнішу серед інших посаду державного діяча. Зазначимо тільки, що у психограму менеджера входять сотні професійно важливих якостей (наприклад, у нашу модель особистості керівника включено 250 властивостей) [13].

На наш погляд, сучасна українська філософія, психологія і педагогіка напрацювали солідний масив перспективних ідей і засобів побудови дієвої соборної особистості і громадянського суспільства в рідній країні. Це, повторимо знову, передусім філософія людиноцентризму і особистісна парадигма розвитку освіти В.Г. Кременя, Філософія, Педагогіка і Психологія Добра і Культури І.А. Зязюна, теорія виховання особистості І.Д. Беха, екзистенційно-генетична теорія особистості С.Д. Максименка, раціогуманістична теорія особистості Г.О. Балла, теорія виховання творчої особистості В.О. Моляка тощо. Цей список можна продовжити, адже, за нашими даними, у вітчизняній науці існує не менше 40 оригінальних теорій особистості [13].

Зупинімося тут на відповідних рекомендаціях лише одного автора – професора Г.О.Балла, який у запропонованій ним раціогуманістичній теорії особистості [13] пропонує, зокрема, використовувати такі діалогічні універсали формування сучасного демократичного суспільства й особистості:

- принцип поваги до партнера діалогу;
- принцип прийняття партнера таким, яким він є;
- принцип поваги до самого себе;
- принцип згоди (конкордантності) між партнерами гуманістичного діалогу;
- принцип толерантності у поєднанні з принципом згоди;
- принцип розширення і збагачення культурного поля, в якому живе і діє особистість.

При цьому треба мати на увазі продуктивну сторону діалогу, підсумок якого може збігатися з думкою когось із його учасників, але не завжди. Найоптимальніше було б здійснити синтез позицій обох сторін діалогу, що зробити складніше. Проте, якщо перший і другий варіанти неможливі, необхідно віддавати перевагу третьому варіанту діалогу, який передбачає, при неможливості дійти спільної позиції, зосередження на парадигмі проблеми самого діалогу як такого та удосконаленій взаємодії партнерів, тобто кращого визначення цієї проблеми і поліпшення спілкування. А це передбачає, серед іншого, прилучення учасників діалогу до пошуку наукових засад діалогу як специфічної підсистеми культури. Серед наук, які сприяють покращенню діалогу, важливе місце посідає психологія і педагогіка [13].

І наостанок. Ще одна умова створення дієвої соборної особистості як основи суспільства честі та гідності полягає у необхідності взаємного піднесення всіх його членів, але ні в якому разі не їх приниження. Адже у кожній особистості, за “презумпцією її самоцінності та цінності для суспільства”, завжди знайдеться властивість або якості, що будуть корисними чи особливо цінними для спільного просування до прогресу у просторі культури. А це передбачає цілеспрямований пошук і результативне віднаходження особистісних цінностей, культуротворчої винятковості, обдарованості і таланту в кожній людині, що включається у склад та культуротворчу діяльність цілісної соборної особистості і громадянського суспільства.

Важливим є саме взаємне піднесення на цій основі особистостей одна одної до рівня власне культуротворчої соборної особистості як колективного лідера, ядра, двигуна гуманістичних цивілізаційних процесів у суспільстві та державі, синергетичне налагодження ефективної координованої діяльності, роботи такої особистості як живого організму суспільства і водночас як протидія руйнівним антисоборним тенденціям. Для цього потрібна етика національної честі і гідності особистості як основа національної ідеї, що передбачає толерантне ставлення і взаємне піднесення особистостей з урахуванням потенційних і актуальних, наявних і таких, що обов’язково сформується в процесі співпраці у складі соборної особистості, якостей кожної індивідуальної особистості.

В основі формування і функціонування соборної особистості, як і окремої особистості, мають постати феномени честі і достоїнності людини, тобто усвідомлення та переживання нею своєї соціально-психологічної цінності та індивідуально-психологічної самоцінності. Саме з визнання суспільством й усіма його членами особистої честі та гідності кожного громадянина, кожної юної, дорослої людини і людини похилого віку виростатиме корпоративна і національна честь і достоїнність особистості, її гордість за свій колектив, за свій народ, за свою країну. Піднесення, збереження, зміцнення, врівноваження національної честі і гідності кожного громадянина і усього громадянського суспільства в цілому – головний шлях до благополуччя і процвітання української держави!

Список літератури: 1. *Абульханова-Славская К.А.* Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991. – 299 с. 2. *Адлер А.* Практика и теория индивидуальной психологии: Лекции по введению в психотерапию для врачей, психологов и учителей. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2002. – 214 с. 3. *Айзенк Г.Ю.* Проверьте свои способности. – М.: Педагогика-Пресс, 1992.- 176 с. 4. *Анохин П.К.* Философские аспекты теории функциональных систем / Избранные труды. – М.: 1978. 5. *Бех І.Д.* Виховання особистості: Підручник.- К.: Либідь, 2008. – 848 с. 6. *Зязюн І.А.* Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. - К.: МАУП, 2000. – 312 с. 7. *Зязюн І.А.* Філософія педагогічної дії: Монографія. - Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с. 8. *Феномен іновачії: освіта, суспільство, культура: монографія / За ред. В.Г.Кременя.* – К.: Педагогічна думка. – 2008. – 472 с. 9. *Кремень В.Г.* Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В.Г.Кремень. – 2-е вид. – К.: Т-во “Знання” України, 2010. – 520 с. 10. *Печчеи А.* Человеческие качества. – М.: Прогресс, 1980. – 302 с. 11. *Помиткін Е.О.* Психологія духовного розвитку особистості: Монографія. - К.: Наш час, 2005.- 280 с. 12. *Психологічні засади розвитку духовної культури педагогічного персоналу: посібник / за ред. Е.О.Помиткіна, З.Л.Становських.* - Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 174 с. 13. *Рибалка В.В.* Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці: Навч. посібник. - Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2009. – 575 с. 14. *Рибалка В.В.* Психологія честі та гідності особистості: культурологічні та аксіологічні аспекти: Наук.-метод. посібник. - К.: ТОВ “Інформаційні системи”, 2011. – 428 с.

Bibliography (transliterated): 1. *Abul'hanova-Slavskaja K.A.* Strategija zhizni. – M.: Mysl', 1991. – 299 s. 2. *Adler A.* Praktika i teorija individual'noj psihologii: Lekcii po vvedeniju v psihoterapiju dlja vrachej, psihologov i uchitelej. - M.: Izd-vo Instituta psihoterapii, 2002. – 214 s. 3. *Ajzenk G.Ju.* Prover'te svoi sposobnosti. - M.: Pedagogika-Press, 1992.- 176 s. 4. *Anohin P.K.* Filosofskie aspekty teorii funkcional'nyh sistem / Izbrannye trudy. – M.: 1978. 5. *Beh I.D.* Vyhovannja osobystosti: Pidruchnyk.- K.: Lybid', 2008. – 848 s. 6. *Zjazjun I.A.* Pedagogika dobra: idealy i realii': Nauk.-metod. posib. - K.: MAUP, 2000. – 312 s. 7. *Zjazjun I.A.* Filosofija pedagogichnoi' dii': Monografija. - Cherkasy: Vyd. vid. ChNU imeni Bogdana Hmel'nyc'kogo, 2008. – 608 s. 8. *Fenomen inovacii': osvita, suspil'stvo, kul'tura: monografija / Za red. V.G.Kremenja.* – K.: Pedagogichna dumka. – 2008. – 472 s. 9. *Kremen' V.G.* Filosofija ljudynocentryzmu v osvitt'nomu prostori / V.G.Kremen'. – 2-e vyd. – K.: T-vo “Znannja” Ukraïny, 2010. – 520 s. 10. *Pechchei A.* Chelovecheskie kachestva. – M.: Progress, 1980. – 302 s. 11. *Pomitkin E.O.* Psihologija duhovnogo rozvitku osobistosti: Monografija. - K.: Nash chas, 2005.- 280 s. 12. *Psihologichni zasadi rozvitku duhovnoi kul'turi pedagogichnogo personalu: posibnik / za red. E.O.Pomitkina, Z.L.Stanovsk'ih.* - Kirovograd: Imeks-LTD, 2013. – 174 s. 13. *Ribalka V.V.* Teorii osobistosti u vitchiznjanij psihologii ta pedagogici: Navch. posibnik. - Odesa: Bukaev Vadim Viktorovich, 2009. – 575 s. 14. *Ribalka V.V.* Psihologija chesti ta gidnosti osobistosti: kul'turologichni ta aksiologichni aspekti: Nauk.-metod. posibnik. - K.: TOV “Informacijni sistemi”, 2011. – 428 s.

UDC 159.923.2-053.6-043.82

V. Rybalka

**FORMING OF PERSONAL, SPIRITUAL QUALITIES OF STUDENTS
BY EDUCATIONAL SYSTEM AS THE PSYCHO-PEDAGOGICAL CONDITION
FOR ITS SUCCESSFUL PERSONAL, PROFESSIONAL AND CIVIC LIFE**

The article notes great importance of personality and its qualities - such as sociality, creativity, humanity, self-awareness, spirituality, cultural quality, vitality, development, individuality, value, activity, global thinking, innovative activity, informative capacity, professionalism,

intelligence – in personal, professional and civic life of man and society as a congregational identity. There are considered the relevant views of great foreign and Ukrainian philosophers, psychologists, educators, and historical data on the fate of the various countries with different development of personal layer and civil society. The presence of the latter determines the success of the historical development of the peoples and countries or their destruction and loss of independence. Presence and future necessarily require a broader and deeper deployment implementation in the education system of personality orientation of education and training of students. For this orientation, it is advisable to use a meaningful formula of personality, its psychological structure, systematic classification of its qualities of different profiles. Modern school and the school of future must properly assess, develop and use the personal, spiritual qualities, gifts and talents of each student and teacher as a real personal wealth and as the main resource that influences the destiny of citizens. This is precisely the main purpose of the School of honor and dignity, in which honor and dignity of citizens are the main foundations of society. All members of civil society should be equal in dignity and prevent its degradation in anyone, under any circumstances and any sources.

Keywords: *formation, educational system, personal, spiritual qualities of students, psycho-pedagogical conditions, successful personal, professional, civic life.*

УДК 159.923.2-053.6-043.82

В.В. Рыбалка

ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМОЙ ОБРАЗОВАНИЯ ЛИЧНОСТНЫХ, ДУХОВНЫХ КАЧЕСТВ У УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ КАК ПСИХОПЕДАГОГИЧЕСКОЕ УСЛОВИЕ УСПЕШНОСТИ ЕЕ ЛИЧНОЙ, ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ И ГРАЖДАНСКОЙ ЖИЗНИ

В статье отмечается огромное значение личности и ее качеств - таких как социальность, творчество, гуманизм, самосознание, духовность, культурность, жизненность, развитость, индивидуальность, ценность, деятельность, способность к глобальному мышлению, инновационной деятельности, информативность, профессионализм, интеллигентность - в жизни человека и общества. Рассматриваются соответствующие взгляды выдающихся философов, психологов, педагогов и исторические данные относительно судьбы различных стран с развитой по-разному личностной прослойкой и гражданским обществом. Современная реальность требует создания в рамках системы образования Школы чести и достоинства учащихся как будущих граждан страны, в которой бы указанные качества ценились, развивались и использовались надлежащим образом как наиболее важный ресурс общества.

Ключевые слова: *формирование, система образования, личностные, духовные качества учащихся, психопедагогические условия, успешная частная, профессиональная, гражданская жизнь.*

Стаття надійшла до редакційної колегії 24.11.2014